

Βαλκάνια: Προς σύγκρουση ή συνεργασία;

του Κώστα Σημίτη

Ζούμε σε μια μεταβατική περίοδο ανακατατάξεων στα Βαλκάνια. Θα ζήσουμε για μια μακρά περίοδο σε αβεβαιότητα για την καταληκτική μορφή του πολιτικού χάρτη της περιοχής και σε ένα κλίμα συγκυριακών ή μονιμότερων εντάσεων.

Δύο στάσεις κυριαρχούν στην αντιμετώπιση αυτής της εξέλιξης. Η μία έχει κυρίαρχο στοιχείο τον παιμονισμό, η άλλη τη δημιουργική συνεννόηση. Η πρώτη χαρακτηρίζεται από την πεποίθηση ότι η πεμπουσία της πολιτικής είναι η ισχύς και η εξάσκηση ισχύος, τα προβλήματα ρυθμίζονται με πίεση, απειλή βίας ή βία. Με τη στάση αυτή συμβαδίζει η αλαζονεία, η αναχνώριση κανόνων μόνο στο μέτρο που συμφέρουν, η συνδιαλλαγή εφ'όσον η βία δεν επαρκεί για την επίτευξη του στόχου. Η δεύτερη στάση της δημιουργικής συνεννόησης προσανατολίζεται στην ειρήνη και στο σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αποδέχεται τους κανόνες του διεθνούς δικαίου και θεωρεί τη βία ως ένα ύστατο μέσο άμυνας.

Η πρώτη είναι εκείνη που κυριάρχησε στην ευρωπαϊκή εξωτερική πολιτική μέχρι το τέλος του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου. Τη δεύτερη διαμόρφωσε η φρόνη δύο παγκοσμίων πολέμων.

Η πρώτη στάση οδήγησε στο Σεράγεβο του 1914 και στο Σεράγεβο του

1992. Αλλά, εάν πριν εβδομήντα χρόνια εξέφραζε το επίπεδο οικονομικής πολιτικής και πολιτισμικής εξέλιξης, σήμερα το 1992 έρχεται σε αντίθεση όχι μόνο με την εμπειρία των δύο παγκοσμίων πολέμων, αλλά και με τα δύο κύρια χαρακτηριστικά της ευρωπαϊκής εξέλιξης, τη διεθνοποίηση των προβλημάτων και την ευρωπαϊκή ενοποίηση. Η διεθνοποίηση των προβλημάτων, που αγκαλιάζει σχεδόν κάθε τομέα της οικονομικής και κοινωνικής ζωής, από τα δικαιώματα του ανθρώπου, την επιχειρηματική δραστηριότητα έως την προστασία του περιβάλλοντος ή την πολιτιστική παραγωγή, έχει μεταβάλει την έννοια της εθνικής κυριαρχίας, της εθνικής ανεξαρτησίας, τις δυνατότητες ενός κράτους να καθορίσει μόνο του τις εξελίξεις. Είναι όλο και περισσότερο υποχρεωμένο να αποδέχεται περιορισμούς, συγκυριαρχίες, διαδικασίες ελέγχου της πολιτικής του. Η ευρωπαϊκή ενοποίηση έχει δημιουργήσει σε ευρωπαϊκό επίπεδο ένα πρότυπο υπέρβασης των εθνικών ανταγωνισμών με τη βοήθεια της οικονομικής και κοινωνικής συνεργασίας, με την πραγματοποίηση κοινών σχεδίων με συνεχή διαπραγματεύση. Ο ηγεμονισμός αποτελεί πια αναχρονισμό.

Οι κανόνες του διεθνούς δικαίου δεν μπορούν να δώσουν πάντα λύση, όταν ιστορική εξέλιξη, ιδιαιτερότητες της κατανοής των πληθυσμών στο χώρο, εθνικές, γλωσσικές, θρησκευτικές διαφορές οδηγούν σε αντιπαλότητες. Αλλά οι διαφορές αυτές μπορούν να ξεπεραστούν μέσα από σχήματα συνεργασίας, βαθμιαίας προσέγγισης, δημιουργικής συνεννόησης. Γι' αυτό και καθοριστικές αρχές της αντιμετώπισης των προβλημάτων στα Βαλκάνια πρέπει να είναι:

1. Ειρήνη και Ασφάλεια.

2. Δημοκρατικός πλουραλισμός και κράτος δικαίου.
3. Οικονομική συνεργασία και αλληλεγγύη.

1. Ειρήνη και Ασφάλεια.

Για τους ευρωπαϊκούς λαούς η διασφάλιση της ειρήνης και η κατοχύρωση της ασφάλειας αποτελούν απόλυτες προτεραιότητες. Προτεραιότητες που η επιδίωξή τους επιβάλλεται με την τήρηση συγκεκριμένων κανόνων, με την προσφυγή στο διάλογο και σε όργανα αμοιβαίας συνεννόησης. Η προσφυγή στη βία δεν έχει θέση. Η ΔΑΣΕ αποτελεί έκφραση αυτής της αντίληψης.

Ο εθνικισμός στη μορφή που παίρνει σήμερα ως έκφραση πολιτικών επιχειρημάτων αλυτρωτισμού ή ως πολιτική εθνικής καθαρότητας στο εσωτερικό των κρατών δεν έχει θέση στη σημερινή πραγματικότητα των ευρωπαϊκών εξελίξεων. Η κοινωνία του ΟΗΕ, η Ευρώπη της ΔΑΣΕ, του Συμβουλίου της Ευρώπης και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας δεν είναι η Ευρώπη του 1912 και των ηγεμονιστικών επιδιώξεων. Είναι η Ευρώπη της ειρηνικής συνύπαρξης πλειοψηφιών και μειοψηφιών, της διασφάλισης των ανθρώπινων δικαιωμάτων, του σεβασμού της ιδιαιτερότητας.

Τα Βαλκάνια πρέπει να αποδεχτούν τον τρόπο λειτουργίας της Ευρώπης του '92, διαφορετικά η νοοτροπία του ηγεμονισμού θα γεννά διαρκώς νέες εστίες ρήξης.

4

Το πρόβλημα των μειονοτήτων είναι το πιο σημαντικό για τα Βαλκάνια. Χρειάζεται μια ισορροπημένη αντιμετώπιση που να λαμβάνει υπ' όψη της τα διαφορετικά χαρακτηριστικά της κάθε περίπτωσης. Δεν λύνεται ούτε με άρνηση της ύπαρξης μιας μειονότητας ή την επιδίωξη εξαθλίωσής της, ούτε όμως με ρυθμίσεις που παρεμποδίζουν τη λειτουργία της πολιτείας, οδηγούν σε αμφισβήτηση της κυριαρχίας του κράτους ή σε αναθεώρηση των συνόρων του. Οι θρησκευτικές, εθνικές ή γλωσσικές πληθυσμιακές ομάδες έχουν το δικαίωμα αναγνώρισης της ιδιαιτερότητάς τους και της εξάσκησης όλων των δικαιωμάτων που οι διεθνείς συμβάσεις αναγνωρίζουν στις μειονότητες, όπως έχουν την υποχρέωση ένταξης στο πολιτειακό σύνολο του οποίου αποτελούν τμήμα.

Στα Βαλκάνια βιώνουμε ένα κλίμα έντασης. Χρειάζονται συντονισμένες προσπάθειες από όλους τους βαλκανικούς εταίρους για την αναστροφή της διαμορφούμενης συγκρουσιακής ροής.

- Πρέπει να αποτραπεί η έκρηξη πολέμου στο Κοσσυφοπέδιο.
- Πρέπει να λήξει η τραγωδία της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης.
- Πρέπει να αποδυναμωθούν οι τάσεις για συγκρούσεις.

Για το σκοπό αυτό είναι αναγκαία:

- Η συνεχής κινητοποίηση των συλλογικών οργάνων της διεθνούς κοινότητας της ΟΑΣΕ και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου δίνοντας συνέχεια στο ψήφισμα Ostlander.
- Η διενέργεια διάσκεψης για την ειρήνη και την ασφάλεια στα Βαλκάνια. Η πολυδιασπασμένη σε κρατίδια Γιουγκοσλαβία, τα Σκόπια ως μη βιώσιμο κράτος, αλλά ως πιθανός μοχλός ανακατατάξεων στην

5

περιοχή, θα αποτελούν μόνιμες εστίες κινδύνων. Η Ελλάδα πρέπει να επιδιώξει τη συνέχιση του χιουγκοσλαβικού σχήματος συνεργασίας μεταξύ των επί μέρους κρατών με προϋποθέσεις, όμως, οι οποίες θα εκτονώσουν τις αιτίες της κρίσης, με την ισορροπία ισχύος ανάμεσα στις δημοκρατίες, τον ενιαίο οικονομικό χώρο και την αυτονομία των κρατών στη διάθεση του εθνικού τους προϊόντος. Ένα ευρύτερο πλαίσιο συνεργασίας όλων των βαλκανικών κρατών μπορεί να εξασφαλίσει αυτή τη συλλειτουργία.

2. Πολιτικό σύστημα και δημοκρατία

Οι πολιτειακές μεταβολές που σημειώθηκαν τα τελευταία χρόνια στις βαλκανικές χώρες μαρτυρούν την πολιτική βούληση για την επανασυγκρότηση του πολιτικού συστήματος σύμφωνα με τις αρχές του δημοκρατικού πλουραλισμού.

Η υιοθέτηση ενός μη ολοκληρωτικού πολιτικού συστήματος και η επιλογή της συμμετοχής στη διαδικασία της ευρωπαϊκής συνεργασίας συνεπάγεται άμεσα τον περιορισμό των μέσων άσκησης πολιτικής σε όσα αποδέχεται η διεθνής κοινότητα στη μεγάλη της πλειοψηφία. Το κράτος δικαίου αποτελεί φραχμό στην αυθαιρεσία της εξουσίας, τα μεμονωτικά προβλήματα δεν μπορούν πλέον να επιλύονται με αλυτρωτικές πολιτικές προς τα έξω ή πολιτικές καταπίεσης στο εσωτερικό. Οι εθνικιστικές διαφορές, φυλετικές διακρίσεις, διαφορές γλωσσικών ιδιωμάτων ή θρησκειών δεν μπορούν να θεωρούνται ως αφορμές για την πρόκληση συγκρούσεων.

3. Οικονομική ανάκαμψη, κοινωνική ευημερία στα Βαλκάνια

Η οικονομική κρίση και η οικονομική εξαθλίωση αποτελούν πρόσφορο έδαφος για αναζήτηση διεξόδων με χρήση βίας. Συγχρόνως ο πόλεμος ή η απειλή του δεν αποτελούν τη μόνη αιτία για τη μετανάστευση δεκάδων χιλιάδων απελπισμένων σε αναζήτηση μιας καλύτερης ζωής μακριά από τον τόπο που γεννήθηκαν. Με την αδυναμία αυτών των κοινωνιών να συγκρατήσουν τον πληθυσμό τους προσφέροντας τις προοπτικές μιας καλύτερης ζωής, συμβαδίζει η αδυναμία των κοινωνιών να τους δεχτούν και να τους αφομοιώσουν. Στα Βαλκάνια και την Ευρώπη ζυμώνονται οι προϋποθέσεις για τη δημιουργία ενός μεζονος προβλήματος των "ανεπιθύμητων" από την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού μεταναστών.

Η μεταπολεμική Ευρώπη βάσισε την πρόοδο της οικονομικής συνεργασίας στην κατάργηση των οικονομικών συνόρων, στην από κοινού αντιμετώπιση μεζόνων προβλημάτων οικονομικής ανάπτυξης. Η οικονομική ευημερία συνέβαλε αποφασιστικά στο ξεπέρασμα ιστορικών αντιπαλοτήτων, στην άμβλυση των σημείων τριβής, στην εμπέδωση του σεβασμού των δημοκρατικών θεσμών. Κατέδειξε ότι υπάρχουν και άλλοι δρόμοι κατάκτησης της κοινωνικής ειρήνης και της εθνικής καταξίωσης πέρα από τους πολέμους και τον αυταρχισμό.

Πρέπει να ερχαστούμε σ' αυτή την κατεύθυνση. Πρέπει συνεπώς να αναζητήσουμε δρόμους οικονομικής συνεργασίας, πολιτικές

οικονομικής και τεχνικής αρωγής, ιδιαίτερα στα θέματα προσαρμογής στην οικονομία της αγοράς. Χρειάζεται χι' αυτό από τις πολιτικές ηγεσίες η επεξεργασία μιας πολιτικής δημιουργικής οικονομικής δράσης. Η εκπόνηση ενός σχεδίου προγράμματος διαβαλκανικής οικονομικής συνεργασίας θα μπορούσε να αποτελέσει την απαρχή ενός διαλόγου για την αναζήτηση αυτών που μας ενώνουν. Ας πλησιάσουμε τα οικονομικά προβλήματα των γειτόνων μας, ας δούμε τι μπορούμε να κάνουμε από κοινού στις υποδομές, σε μείζονα επιχειρηματικά ενδιαφέροντα, σε τεχνολογικά και οικολογικά προβλήματα, σε δυνατότητες διασύνδεσης με κοινοτικά προγράμματα. Τα Βαλκάνια πρέπει να ενταχτούν και αυτά στο ευρύτερο διεθνές οικονομικό σύστημα.

4. Η πολιτική της Κοινότητας απέναντι στα Βαλκάνια

Η χιουγκοσλαβική κρίση είναι η κύρια αιτία της αδυναμίας της Κοινότητας να αντιμετωπίσει συνολικά το βαλκανικό πρόβλημα. Αλλά η κρίση αυτή δεν πρέπει να μας κάνει να λησμονήσουμε την αναγκαιότητα διαμόρφωσης μιας κοινοτικής βαλκανικής πολιτικής.

Κύρια σημεία της θα είναι:

Ενίσχυση των διαδικασιών δημοκρατικής συγκρότησης, οικονομική συμβολή και συνεργασία για την έξοδο από την οικονομική κρίση, σταδιακή εγκαθίδρυση των ελευθεριών διακίνησης αγαθών, προσώπων, υπηρεσιών, κεφαλαίων, διαθεσιμότητα πόρων από τα κοινοτικά προγράμματα, άσκηση της πολιτικής αυτής μέσα από θεσμοποιημένες διαδικασίες.

Η Ελλάδα έχει συμφέρον να πρωτοστατήσει σε μια τέτοια πρωτοβουλία. Αλλά προϋπόθεση είναι να έχει μια ολοκληρωμένη άποψη για το τι Βαλκάνια θέλουμε, ώστε να μπορούμε να κρίνουμε και να επιλέξουμε αντίστοιχα τη στήριξη επί μέρους αιτημάτων των Βαλκανικών χωρών στην Κοινότητα. Μερικές κατευθύνσεις που πρέπει να προσέξουμε ως χώρα διαχρόνως είναι πια.

Η Ελλάδα πρέπει να αποφύγει τη δημιουργία μιας εστίας τριβών στα βόρεια σύνορά της. Το κράτος των Σκοπίων με όνομα Μακεδονία, εθνικό σύμβολο το αστέρι της Βερχίνας και επίκεντρο εθνικιστικών κινητοποιήσεων θα αποτελεί μόνιμη εστία αναταραχών.

Η Ελλάδα πρέπει να αποφύγει τη δημιουργία μιας "Μεγάλης Βουλγαρίας" και μιας "Μεγάλης Αλβανίας", που θα αφομοιώσουν το κράτος των Σκοπίων. Θα είναι τότε πιο τρωτή σε πιέσεις.

Σενάρια τα οποία προβλέπουν στρατιωτικές πιέσεις και διαμελισμό κρατών με δική μας ενέργεια αντιβαίνουν στην επιβεβλημένη εθνική μας στρατηγική, που επιβάλλει συμπεριφορές αμυντικές και αποτρεπτικές τουρκικών πρωτοβουλιών.

Μια Σερβία αποκλειόμενη ήδη από την Αδριατική όπως και η Βουλγαρία και τα Σκόπια έχουν ανάγκη επικοινωνίας με το Αιγαίο. Την επικοινωνία μπορούμε να προσφέρουμε εμείς. Η Θεσσαλονίκη μπορεί να εξελιχθεί σε κέντρο διαβαλκανικού εμπορίου. Η Αλβανία μπορεί να έρθει πολύ πιο εύκολα σε επαφή με τις κοινοτικές χώρες

μέσω της Ελλάδας, παρά μέσω της Ιταλίας. Το προτέρημα αυτό πρέπει να αξιοποιήσουμε.

Η Κοινότητα θέλει να έχει παρουσία στο Βαλκανικό χώρο. Η Ελλάδα και κυρίως η Βόρειος Ελλάδα προσφέρεται ως επίκεντρο Βαλκανικών πρωτοβουλιών, το στρατηγείο για την εφαρμογή της κοινοτικής πολιτικής. Πρέπει να πάρουμε την πρωτοβουλία ενός προγράμματος διαβαλκανικής οικονομικής συνεργασίας.

Αρχά ή χρήσιμα θα καταστεί αναγκαία μια Βαλκανική οικονομική και πολιτική συνεργασία. Η Ελλάδα πρέπει να συμμετέχει σ' αυτήν και να αποτελεί το συνδετικό κρίκο με την Κοινότητα.

5. Η κυβερνητική πολιτική

Η κυβερνητική πολιτική απέναντι στα Βαλκάνια χαρακτηρίζεται από απουσία οιασδήποτε επεξεργασμένης στρατηγικής, από αποσπασματικές κινήσεις και από αντιφάσεις. Με την προτίμηση που έδειξε η κυβέρνηση προς τη Σερβία έλπιζε ότι θα μπορούσε να εξουδετερώσει τα "σκοπιανά" αιτήματα και τις πιθανές διεκδικήσεις της Βουλγαρίας και της Αλβανίας στο έδαφος των Σκοπίων. Η προτίμησή της αυτή την έφερε σε αντίθεση με τους κοινοτικούς εταίρους, οι οποίοι θέλουν να αποφύγουν την ενίσχυση της Σερβίας. Από τους κοινοτικούς εταίρους ανέμενε και αναμένει τη στήριξη στο θέμα της ονομασίας. Οι δύο στάσεις δεν συμβιβάζονται. Το αποτέλεσμα ήταν η απομόνωσή μας. Η κυβέρνηση ακολούθησε όσα θα έπρεπε να έχει

Η κυβέρνηση συμφώνησε σε μια προσωρινή containment της Σερβίας μέσω αναγνωρίσεως των ωρών δημουρατιών. Ταυτόχρονα συνεργάζεται με τη Σερβία - και δεν προαβερωρήθηκε το θέμα του ονομασίας

αποφύξει, την πολιτική των αξόνων, τον αμυντικό εθνικισμό, τους νομικισμούς. Απέναντι στους Ευρωπαίους συμπεριφέρθηκε άλλοτε ως μεγάλη δύναμη, άλλοτε ως υποτελής σύμμαχος. Η επιβεβλημένη μάχη για το σύμβολο "Μακεδονία" δόθηκε καθυστερημένα και χωρίς στρατηγική. Το θέμα του ονόματος δεν εντάχθηκε σε μια συνολικότερη πρόταση που θα αφορούσε τη βαλκανική διευθέτηση. Συνέπεια είναι να επικρατεί στην κοινή γνώμη η αίσθηση μιας πιθανής εξευτελιστικής εθνικής ήττας. Η ξеноφοβία, ο διαχωρισμός των πολιτών σε πατριώτες και μη, ο σωβινισμός και η αδυναμία αξιοποίησης των διεθνών διασυνδέσεών μας θα είναι η σοδειά αυτής της πολιτικής.

6. Ο άμεσος κίνδυνος

Η κρίση της Γιουγκοσλαβίας δημιουργεί κινδύνους για περαιτέρω κλιμάκωση των αντιπαράθεσεων άμεσα αλλά και αρχότερα λόγω της πολυδιάσπασης και εξαθλίωσης. Πρέπει ήδη από τώρα να επιδιώξουμε διαδικασίες συνεννόησης και συνεργασίας που θα παρεμποδίζουν τόσο τη συνέχιση, όσο και την εκ νέου προσφυγή στη βία.

Συμπέρασμα:

Δεν πρέπει να αφεθούμε στις πιέσεις του σήμερα, στην παθητική ακινησία απέναντι στις ροπές σύγκρουσης. Ας πάρουμε πρωτοβουλίες δημιουργικής συνεννόησης για μια άλλη ροή της ιστορίας.

Ας συστρατευθούμε για ειρήνευση στη Γιουγκοσλαβία.

11

Ας συσπειρωθούμε εναντίον κάθε δυναμικής αποσταθεροποίησης στα Βαλκάνια οιασδήποτε μορφής ή προσχήματος.

Ας κινητοποιήσουμε συστηματικά τα όργανα των διεθνών οργανισμών.

Ας αντιτάξουμε στον πόλεμο και τους εθνικισμούς την οικονομική συνεργασία και αρωγή, τη δημοκρατία και το σεβασμό των ανθρωπίνων και μειονοτικών δικαιωμάτων.